

**A szociális népkiráltság eszméjének megjelenése
Pethő Sándor publicisztikájában**

Problémafelvetés

Dolgozatom alapvető témája az államforma kérdése, amely egyetemi tanulmányaim kezdetétől foglalkoztat. Mindez szorosan összekapcsolódik a 2010-ben kezdődő alkotmányozási folyamattal. Ebben a hosszú folyamatban rengeteg minden megkérdőjeleződött, olyan témák, amelyek hosszú évtizedek óta nem, és több probléma megoldása kapcsán merültek fel korábban már megfogalmazott, vagy újonnan kidolgozott alternatívák. Kis túlzással állítható, hogy Budapest fővárosi szerepe mellett talán az államforma kérdése volt az, amelyek megváltoztatása szinte soha nem kérdőjeleződött meg politikai szinteken. A témában való fokozatos elmélyülés során, és annak minél jobban történő megismerése közben találkoztam először Pethő Sándor közíró, publicista, a Magyar Nemzet alapító főszerkesztőjének sokrétű, és hatalmas munkásságával. Szintén a kutatómunka során ismertem meg Griger Miklós apátplébános, parlamenti képviselő, a keresztényszocializmus kimagasló magyarországi képviselőjének politikai nézeteit, amelyekben a szociális népkirályság általa megfogalmazott és kidolgozott eszméjét hirdette.¹ A két személy, Pethő és Griger munkássága nagyon hasonló, nézeteik rokonok, de politikai tisztséget csak egyikük vállalt. Az az eszme, az a gondolatvilág, nézetrendszer, amelyet ketten megfogalmaztak, rájuk jellemző, egy eddig közelebbről nem vizsgált, de fontos szeletét képezi az államforma kérdésnek feldolgozásának.

Dolgozatom célja, hogy Pethő publicisztikáján keresztül bemutassam a szociális népkirályság eszméjét. Alapvető hipotézisem a dolgozat során, hogy a szociális népkirályságnak nevezett politikai eszme alapvetően különbözik a korban megjelenő többi monarchista, legitimista eszmétől, mozgalomtól.

A munkám elején ezért a teljesség igénye nélkül be kívánom mutatni a tárgyalt időszak, a két világháború közötti évtizedek jellemző monarchista, legitimista politikai irányzatait. Különösképpen felhívva a figyelmet azon jellegzetességekre, amelyekben eltérnek egymástól, hiszen ezek azok a törésvonalak, amelyek révén a dolgozatom egy későbbi pontján a szociális népkirályság eszméje összehasonlíthatóvá válik az ismertetett más irányzatokkal. Dolgozatom nagy részét ezt követően Pethő legjelentősebb, jelen téma szempontjából releváns publikációinak elemzésével folytatom, amelyeken keresztül érzékeltetni szeretném nem csak a szociális népkirályság eszméjének fő jellegzetességeit, hanem emellett a tárgyalt eszme kialakulásának fokozatosságát, időbeliségét. Azokat az elemeket keresem Pethő Sándor publicisztikájában, amelyeket a szociális népkirályság eszméjével összekapcsolva be kívánt

¹ Id. bővebben: Gergely Jenő: A keresztényszocializmus Magyarországon

emelni korának politikai diskurzusaiba közírói munkássága révén, amelyeket a politikai napirend (agenda setting) részévé kívánt tenni. Dolgozatom utolsó felében pedig összevetem a szociális népkirályság alapvető elemeit a már korábban felvázolt más monarchista, legitimista irányzatok elemeivel. Célom, hogy reflektáljak hipotézisemre, és így adekvát következtetéseket vonjak le.

Monarchista, legitimista politikai irányzatok a két világháború között Magyarországon

Alapvetően két nagy és jelentős politikai irányzatot kell itt megemlíteni a szabad királyválasztókat, valamint a legitimistákat. Továbbá ki kell térni arra a nem megkerülhető folyamatra, hogy időben miképpen változtak ezek az irányzatok, hiszen a tárgyalt korszakot felölelő két évtizedben számos változáson mentek keresztül ezek a mozgalmak, eszmerendszerek. Többször transzformálódáson estek át, felülvizsgálták korábbi érveiket és elveiket, ahogyan reflektáltak a hazai és a világpolitika különböző eseményeire. Bizonyos céljaik néha a centrumba helyezkedtek el, más esetekben a perifériára szorultak az érdekérvényesítés folyamatában.

Abban mind a két irányzat egységes, hogy elutasította az őszirozás forradalom során létrejött népköztársaságot, és az azt követő tanácsköztársaságot. Nézetük szerint teljesen illegitim módon jött létre az új államforma, hiszen a Károlyi Mihály és körei önkényesen, nem törvényes parlamenti szavazás, majd annak törvényes szentesítése útján deklarálták az új államforma létrehozását. Már ezekben a gondolatokban tisztán kikristályosodik az a jogi, jogtechnikai érvrendszer, amelyet mindkét irányzat használt. Az a jogi érvelés, amely a legitimitást minden esetben vitatta az 1918 végén létrejövő államformától, és az azt követő tanácsköztársaságtól. Pontosan erről az érvelésről, a legitimitás eme fokozott védelméről, a folyamatosan erre történő hivatkozásról kapta a nevét a legitimista irányzat. Ugyanakkor meg kell jegyezni, és hangsúlyozni, hogy nem csak ez az irányzat használt alapvetően jogi érvelést, hanem a szabad királyválasztóknak nevezett csoporthoz tartozók is ezzel az eszközzel éltek.²

² Id. bővebben: Vargyai Gyula: A legitimisták és szabad királyválasztók közjogi vitájáról az ellenforradalmi államban

A *szabad királyválasztók* alapvetően abban különböztek a legitimistáktól, hogy bár a királyság teljes visszaállítását követelték, de nem ismerték el a Habsburg-ház jogát a magyar trónra. Innen is ered elnevezésük: szabad királyválasztók, akik nézete szerint a királyválasztás joga, amely az Árpád-ház kihalásával 1301-ben jött létre, és amelyről 1687-es I., II., III., IV. törvények értelmében mondott le a magyar nemzet a Habsburg-ház javára, kifejezve háláját Magyarország nagy részének felszabadítása okán a török iga alól, visszaszállott a nemzetre. Így a magyar nemzet jogosult királyt választani, amely választás esetén nem kell követnie a Habsburg-ház uralkodása során fennálló trónöröklési rendet. Mindezt az érvelést két jogforrás alapján igyekeztek alátámasztani. Az első és legfontosabb az eckartsau-i nyilatkozat néven elhíresült irat, amelyben 1918. november 13.-án, az első világháború végnapjaiban IV. Károly magyar király bejelentette, hogy visszavonul az államügyek intézésétől. Ezt igyekeztek lemondó nyilatkozatként magyarázni a szabad királyválasztók, majd azt is bizonyítani, hogy a király egyáltalán jogosult-e lemondani, ugyanis ezt egy külön közjogi vita övezte. A másik jogforrás, amelyre a szabad királyválasztók hivatkoztak a Pragmatica Sanctio is nevezett, 1723. évi I. és II. törvények. Ezek alapján igyekeztek a szabad királyválasztás elvét valló jogászok bizonyítani, hogy a Habsburg-ház magyar trónhoz való joga össze van fonódva közjogilag az osztrák örökös tartományok többi országában való uralmukkal. Ha tehát, nem áll fenn az a tény, hogy az osztrák örökös tartományokba uralkodnak, akkor megszűnik az a joguk is, hogy a Magyar Királyság trónját betölthetik.³ Meg kell még jegyezni a teljesség kedvéért, hogy a szabad királyválasztók megjelenése a századfordulón már megtörtént, éppen a Pragmatica Sanctio értelmezése kapcsán.⁴ A Habsburg-ház alapvető elutasításából következik a másik nagy eltérés a legitimistákkal szemben. Ugyanis mind a két irányzat ellenezte, és revízióra szorulóknak érezte a trianoni-békediktátumot, valamint más párizs-környéki békéket. A szabad királyválasztók azonban, csak az egykori Magyar Királyság területének integritásáért emeltek szót, tehát az úgynevezett „Nagy-Magyarországért”, az Osztrák-Magyar Monarchia Lajtán túli területeivel nem kívántak újra egy államba tartozni. Ezért a szabad királyválasztók előszeretettel hangoztatták azt a tényt, hogy Magyarország négyszáz év óta először nyerte vissza önálló államiságát. Nem kívánták ezt feláldozni egy lehetséges újbóli közép-európai birodalom megszületésének oltárán. A harmadik szabad királyválasztó jellegzetesség leginkább az 1921-es, IV. Károly visszatérési kísérleteihez köthető és az azután bekövetkező jogi, politikai vitában kristályosodott ki.⁵ Ezeket követően

³ Id. bővebben: Ferdinándy Gejza: A szabad királyválasztás joga

⁴ Erről ld.: Szabó Szilárd: Vita a Pragmatica Sanctio értelmezése körül

⁵ Id, bővebben: Kardos József: Legitimizmus 108. jegyzet

ugyanis, a szabad királyválasztók, akik nagy többségben a Független Kisgazda-és Földmíves Pártban ültek az 1920-ban összeült Nemzetgyűlésben, együttműködtek a Habsburg-ház trónfosztásában, és a provizórikus jogrend fenntartásában. Ezen túlmenően a két világháború között a provizórikusnak szánt jogrend kiterjesztésében is a mindenkori kormány egyik támogatójaként léptek fel, még akkor is, ha sokszor vonakodtak. Ez alapvetően megkülönbözteti őket a legitimistáktól, akik az átmenetinek szánt jogrend kiterjesztése ellen foglaltak állást.⁶

A *legitimisták* álláspontja tehát az említett három témában pontosan ellenkezik a szabad királyválasztókéval. Csak a Habsburg-ház uralmát tartották elfogadhatónak, még hozzá az addig is fennálló törvények szerint. Az eckartsau-i nyilatkozatot nem tekintették lemondó nyilatkozatnak, ahogyan az egyttbirtoklást sem kötelező érvényűnek. A trianoni és a párizs-környéki 1919-es békediktátumok revíziója esetén fenntartották a lehetőséget az egykori Osztrák-Magyar Monarchia utódállamai számára, hogy egy államban, vagy esetleg egy trón alatt egyesüljenek. A provizórikus jogrend fennállását bár elismerték, de annak minél hamarabbi felszámolását sürgették, és minden lehetséges eszközzel tiltakoztak és akadályozták az ideiglenes jogrendszer hatalmának kiterjesztését, annak megszilárdítását. Alapvetően tehát a legitimista irányzat egy udvarhű, leginkább aulikusnak nevezhető eszmerendszert takar. E három általam kiemelt szempont mellett érdemes közelebbről megismerni a legitimista mozgalom történetét, hiszen Pethő eszmerendszere is nagyobb részt ebből fejlődött ki. Így a fentebb megfogalmazott három szempont elemeinek, összetevőinek némelyikét is megismerhetjük, és ezáltal összevethetővé válnak a szociális népkirályság később bemutatásra kerülő jellegzetességeivel.

A legitimizmus történetét, tevékenységét három nagy korszakra bonthatjuk a két világháború között. Az első korszak a kezdetektől 1921 végéig tart. Ez az a korszak, amikor a legitimizmus egy aktív, cselekvő eszme volt, friss volt még az emberekben a háború végéig élő, lélegző királyság eszméje, amelynek élén egy nagyon is valóságos uralkodó állt. A korszak jelentős legitimista politikusa ifj. Andrássy Gyula gróf, akinek jogi, jogtörténeti munkássága alapozta meg a legitimizmus érvrendszerét.⁷ A korszak a restauráció minél hamarabbi végbemenetelért való harcról szólt, amely valós alternatívaként rajzolódott ki a legitimista eszmét valók előtt. Azonban a királypuccsok, illetve a második királypuccsot

⁶ Uo. 23-26. o., 76-79. o.

⁷ Andrássy Gyula: Örökös királyság vagy szabad királyválasztás. 1919

Andrássy Gyula: A királykérdés jogi szempontból. 1920.

Andrássy Gyula: A belpolitikai helyzet I. Új Magyar Szemle, 1920. július 3.

követő letartóztatások a korszak végét jelentették, amelynek legvégét az 1921. évi XLVII. törvénycikk jelentette, amely kimondta a Habsburg-Lotharingiai-ház trónfosztását. Ezt természetesen a legitimisták nem ismerték el legitim törvénynek, hiszen nem került szentesítésre, de a legitimizmus hosszabb időre defenzívába szorult.⁸ A legitimizmus második korszaka 1932-33.-ig tart. Ebben az időszakban a meghurcolt ifj. Andrássy Gyula gróf helyett Apponyi Albert gróf a szimbolikusan kiemelendő vezéralakja a mozgalomnak. Ezek azok az évek, amelyekre Pethő írásaiban reflektál, és amelynek nagy részét bethleni konszolidációnak nevez a szakirodalom. A legitimisták ekkoriban passzívan, inkább csak a jogfolytonosság, a legitimitás elveit fönntartva vettek részt az ország politikai életében. Ez az időszak a eszme életben tartásának időszaka, amely során olyan intézkedések születtek, mint a választójog szabályozása, a felsőház reformja, amelyekkel a legitimisták nem értettek egyet, és ez meg is látszik a pethői életművön, de egyben ez a korszak az elmaradó, vagy nem kellő mértékben megvalósuló szociális intézkedések időszaka, amely ellen szintén felemelte a szavát Pethő. Meg kell még említeni, hogy ekkor kezdődnek politikai pártokká, és egyéb szervezetekké fejlődni, intézményesülni a legitimista körök. Ezekben az eseményekben gyökerezik szociális népkirályság eszméje létrejöttének oka, és csírája. A korszak Pethő főművének, A magyar Capitoliumon című programadó publicisztikának az 1932-es megjelenésével, valamint Apponyi Albert gróf 1933 februári halálával ér véget.⁹ A legitimizmus harmadik korszaka a második világháborúig tart, és újra az aktivitás, a tettekeszség jellemzi. Leginkább Pethő Sándor munkásságának, valamint Griger Miklósnak, és 1933-ban alakított Nemzeti (Legitimista) Néppártjának köszönhetően. A korszakon belül nagy törést idéz elő, és nagy agóniával jár az Anschluss 1938-as bekövetkezése, amelynek kapcsán sokáig úgy tűnt, hogy újra lehetőség kínálkozik a magyar (és osztrák) trón betöltésére.¹⁰

A szociális népkirályság a pethői életműben

Pethő Sándor 1885-ben született a Sopron megyei Pásztoriban, nagy múltú, de elszegényedő nemesi családban. A gimnáziumi éveket követően a kolozsvári egyetem bölcsészkarára iratkozott be, történelem-földrajz szakra. Ez az időszak nagy hatást gyakorolt életére, és későbbi munkásságára, hiszen a következetesen katolikus nevelést kapott dunántúli

⁸ Kardos József: Legitimizmus 9-121. o.

⁹ Uo. 125-164. o.

¹⁰ Uo. 169-277. o.

ifjú bepillantást nyert a protestáns és az erdélyi gondolkodásba, amely a magyar nemzet másfajta hagyományaival, értékeivel is megismertette.¹¹

Először gimnázium tanárként helyezkedett el, majd fokozatosan közírói pályára lépett, ahol felfigyeltek rá az Alkotmánypárt politikusai, és hamarosan ifj. Andrássy Gyula környezetéhez tartozott, aki nagy hatással volt közjogi és társadalompolitikai nézeteinek kialakulására: amelyek a függetlenségi törekvésekkel összeegyeztetve a Monarchia fenntartását jelentették. Korán megismerkedett a keresztényszocialista eszmékkel is.¹² Ilyen alapokkal rendelkezett tehát a későbbi nagyhírű zurnaliszta az első háború kitörésének éveiben. A monarchia és a Habsburg-ház mérsékelt híve volt, de nem aulikus módon képzelte el a közép-európai birodalom és Magyarország kapcsolatát. Kiegyensúlyozottság pártján állt, a működő, gyakorlatban megvalósuló dualizmusén, azon a dualizmusén, amelyben megvan a szerepe bécsi Hofburgnak, de a néha kurucos eszmékkel incselkedő magyaros hagyománynak is. Hiszen ez az a korszak, amikor Ferenc József uralkodása idején 1906-ban újratemetik Thököly Imrét Késmárkon, és II. Rákóczi Ferencet Kassán. A korszak kedvezett a végletekben való gondolkodás visszaszorulásának, a kompromisszumok keresésének. Megadta a lehetőséget, hogy a magyar értelmiség, illetve a magyar történettudomány szakmai szemmel értékelje a magyarság történetét. Így korántsem lehetetlen elképzelni, hogy Pethő Sándor eszméiben miért is találjuk meg mindkét magyar hagyomány, a kuruc és a labanc gondolkodásmód elemeit. Ő az a magyar értelmiségi, akinek életművében ez a két nagy ellentétes világnézet törésvonalai feloldódnak, nem válnak egymást kizáró elvekké, és egymás előnyeit erősítve kerülnek beépítésre, szintézisként a pethői életműbe.

A pethői életmű első darabját, amelyben megjelenik a később szociális népkirályságnak elnevezett eszme néhány korai eleme a kaotikus, forrongásokkal, forradalmakkal és terrorral teli 1919-es évben vetette papírra Pethő Sándor. A korra jellemző, hogy nem a saját neve alatt jelentette meg, hanem Rábaközi álnéven *A magyar állam válsága és a Szent Korona* című röpiratot.¹³ Leginkább azért jelentős ez a műve, mert rávilágít, hogy már ilyen korán a legitimizmus pártjára állt Pethő, és mindezt cselekvő emberként, aktívan tette. Egyszerre tett hitet elvei mellett, de ezt nem tartotta meg magának, hanem hirdette, igyekezett meggyőzni minél nagyobb tömegeket. Ez a habitus, kétségtelen, hogy a több mint egy évtizeddel korábban indult közírói munkájának is a következménye. Egész személyisége a hír, a vélemény közvetítésére rendezkedett be, pontosan tisztában volt a sajtó erejével, és

¹¹ Závodszy Géza: Pethő Sándor 5-6. o.

¹² Uo. 8. o.

¹³ Id. uo. 129-133

azzal, hogy céljait csak így érheti el, elveinek a média erejével adhat nyomatékot. Ez a habitus visszaköszön a szociális népkirályság eszméjében, amely egy cselekvő, aktív eszmerendszer lesz, szemben az 1920-as évek nagy részére jellemző passzív, megőrzésre törekvő, petyhüdt legitimizmussal. Művében a zsidóság indulatosságát állítja szembe a keresztény monarchiával. Ebben megtaláljuk a korra jellemző antiszemitizmust, de meg kell jegyezni, hogy Pethőt nem lehet egyszerűen antiszemitának bélyegezni, ez világosan ki is derül későbbi műveiből, bár kétségtelen, hogy a tanácsköztársaság zsidó vallású népbiztosai által meghatározott, terrorral telített mindennapjaiban ő maga is hordozta korának antiszemita jegyeit. A műben pontosan az a monarchista szellem köszön vissza, amely a legitimizmus 1921-ig tartó első szakaszát jellemezte, amikor úgy fogalmaz, hogy *„hús és vér, ideg és sejt a magyarban mindaz, amit a keresztény királyság fogalma jelent!”*¹⁴ Pethői ekkor fogalmazza meg legelőször, és az egyik legtisztábban, hogy nem a későbbi legitimizmusnak nevezett irány aulikus áhítatosságával néz fel az uralkodóházra, és annak királyaira, de mindazt a jót, amit a királyság intézménye adott, és adhat az országnak, nem lehet semmissé tenni, és vissza kell térni minél hamarabb az akkor már több mint kilencszáz éve fennálló monarchiához. Ennek pedig úgy érzelmi, mint gyakorlati okai is vannak: *„[...] A magyar nép royalizmusát annál magasabbra kell értékelnünk, hogy mert a királyhoz és a királysághoz való ragaszkodás az idegen, gyakran ellenséges érzelmű Habsburgok miatt csupán a nemzeti aspirációk korlátozása és szinte tragikus mérséklése árán jöhetett létre és fejlődhetett. Hogy a Habsburgok bűnei és hibái sem bírták kitépni azt a kegyeletet és azt a tradíciót, amely a magyar szívekben oly mély gyökereket eresztett, amellet bizonyít, hogy a hangulati, illetőleg érzelmi rugókon kívül a magyar royalizmusnak nagy tárgyi alapjai vannak. [...]*¹⁵

Ezen korai munka utolsó fontos eleme talán az egyik legfontosabb és legtöbbször tárgyalásra kerülő pethői koncepciót is megpendíti. Ugyanis már ekkor hivatkozik arra, hogy a királyság teljes restaurálásához elengedhetetlen feltétel az ipari munkásság támogatása. Ez a meglátás az egész életművén végigvonul, és pontos alakot ölt. Figyelemre méltó, hogy mindezt már az 1919-es kaotikus, proletárforradalommal is jellemezhető évében felismerte, és nem vetette el.

Pethő Sándor 1920-tól a Magyarság elnevezésű lap munkatársa, itt írja rengeteg cikkét, életművének nagyobbik felét. A lap mögött ifj. Andrássy Gyula állt,¹⁶ így nem meglepő, hogy ez a sajtóorgánium adott teret a legitimizmus ügyével foglalkozók számára,

¹⁴ Uo. 130. o.

¹⁵ Uo. 132. o.

¹⁶ Závodszy Géza: Pethő Sándor 13. o.

hogy gondolataikat, nézeteiket kifejtsék. Így reflektálva a bel- és külpolitika történéseire, a világban végbemenő változásokra, és azok legitimizmusra gyakorolt hatásaira.

Pethő is nagyon sok témában, sokszor aktuálpolitikát érintve értekezett. Ezen művei általában tartalmaztak legitimista utalásokat, folyamatosan teljesedett ki eszmerendszere, de igazán nagy, vagy nagyobbak nevezhető összefoglaló, szintetizáló vagy csak részben szintetizáló műve nem keletkezett az 1920-as években. Mindezek ellenére érdemes néhány cikkébe belepillantani, hogyan sejlenek fel fokozatosan annak az eszmerendszernek a körvonalai, amit később Griger szociális népkirályságnak nevez el. 1921-es *Gömbös Gyula* című cikkében¹⁷ a budaörsi-csatára, IV. Károly második visszatérési kísérletére reflektál. Már ekkor sokat foglalkozik a későbbi miniszterelnökkel, akit eszméi kikristályosodását követően még jobban kritizál. Nem mást, mint Gömböst tartja az egyik legkártékonyabb személynek a legitimizmusra nézve. Pethőre jellemző, hogy egy-egy személyt, politikust, kortársat nem csak egy cikkben vizsgál meg. Gömbössel is így tesz, de sok más személyt is említhetnénk. Ez a reflektáló hajlam, ez a kivételes képesség az, ami Pethőt egyedülállóvá teszi. Hiszen nem csak vizsgálatának tárgyára tekint le ilyenkor újra, meg újra, hogy frissítesse benyomásait, beépítse mondanivalójába az előző cikk óta eltelt évek eseményeit. Nem, Pethő ilyenkor önmagára is reflektál, saját elveire, nézeteire és leginkább egykori nézőpontjaira. Ennek a tulajdonságnak is köszönhető, hogy a szociális népkirályság kikristályosodó eszméje olyan lesz, ami befogadó, ami minél inkább igyekszik kerülni a konfliktusokat, amely a törésvonalak elsimításában érdekelt. Ez azért válik lehetségessé, mert Pethő már sokszor körüljárja azokat a konfliktusokat, amelyek a két világháború közti Magyarország monarchizmusát jellemzik, és igyekszik elsimítani őket. Így amikor előáll eszméivel, új legitimista programot hirdet 1932-ben, nem egy konfliktusos, eléggé ki nem dolgozott eszmerendszert vázol fel. Éppen ellenkezőleg, egy önmagával tisztában levő, önmagát felülbíráló, kiegészítő, ha kell megfogalmazó eszmerendszerrel tud majd előállni. Mindennek alapjait ekkor veti meg.

Ugyanekkor, a Habsburg-ház trónfosztása kapcsán jegyzi meg Bethlen Istvánról, hogy nála a „*társadalompolitikai reakció találkozik az alkotmányjogi radikalizmussal*”.¹⁸ Ez az egyik legnagyobb ellentét, amit csak kimondhat, hiszen Pethő teljesen az ellenkezőjét szorgalmazza. Társadalompolitikája előremutató, a szociális érzékenység nevében jár el, bár korántsem ez az, ami motiválja. Viszont, mindenekeelőtt alkotmányjogilag, az állandót, a meglévőt, a megőrzésre méltót, a hagyományt kívánja ápolni. Nézetrendszerében ez a két

¹⁷ Magyarország, 1921. november 24.

¹⁸ Bethlen István, Magyarország, 1922. március 12.

dolog kölcsönösen kiegészíti, sőt, feltételezi egymást. Hiszen a közintézmények működésében, a közelet folyamatosságában állandóságra van szükség, hogy hozzá lehessen nyúlni olyan nagy társadalmi kérdésekhez, problémakörökhöz, amelyek eddig érintetlenül heverték. Azonban, ha nem adott az az állapot, amely megteremti azt a nyugalmi helyzetet, amire mindehhez szükség van, akkor nem fog tudni hozzányúlni a politikai hatalom ezekhez a kérdéskörökhöz, és érintetlenül kell hagynia továbbra is. Ez azonban visszahat azokra a folyamatokra, amelyek az állam működését szabályozzák, hiszen az állampolgárok elégedetlenek lesznek az állam működésével. Így tehát ez a két sarkalatos pont összefügg, és nem kezelhető úgy, ahogyan azt Bethlen teszi. Ekkor jelenik meg művében először, hogy a cél egy népjólétre törekvő állam, amire csak úgy van lehetőség, hogyha az állam számára a nyugalom garanciáját, a forradalmaktól való mentességet a monarchia megléte, fennállása biztosítja.

A keresztény gondolat és legitimitás című cikkében¹⁹ Pethő még a legitimizmus aktív időszakához kíván visszanyúlni, érződik, hogy a királykérdés problémáját megoldhatónak tartja rövid időn belül, de már érződik az is, hogy lassan passzivitásba, defenzívába szorul. Ez a cikk jelöli Pethő életművében a váltást, az előző két cikkel karöltve azt a folyamatot, hogyan szunnyad el egy időre a királykérdés a nagypolitika számára, hogyan tűnik el, merül feledésbe a róla szóló politikai diskurzus.

Pethő publicisztikáján teljesen végigvonul a revízió gondolata, felesleges lenne itt bármelyik művét kiemelni, hiszen egyen-egyenként mindegyikben találunk erre vonatkozó utalásokat. Nagyon fontos megjegyezni, hogy csakúgy, mint a bármelyik monarchista eszmerendszerben nála is óriási szerepet játszik a volt magyar területek visszaszerzése, de ha a távolban is, de ott lebeg a közép-európai birodalom gondolata is. Ez azzal is alátámasztható, hogy Kossuthot említve többször előkerül Pethő Sándornál a dunai népek együttműködésének terve. Tehát Pethő nem csak egyfajta revíziót tudott elképzelni, nyitott volt szemléletében a Trianon falát ledönteni képes koncepciók felé.

Másik rendkívül fontos központi témájához kapcsolódik, de az előbb felvett gondolatfonalat is továbbviszi *Revízió és szociálpolitika* című cikke,²⁰ amely már 1929-ben íródott. Ekkor már nagy rálátása lehetett a bethleni konszolidáció eredményeire, de még inkább azokra az általa szükségesnek tartott intézkedésekre, amelyek nem valósultak meg. Ebben a cikkben fejti ki a revíziós politika és a szociális rendszer közt fennálló összefüggéseiket legtisztábban. Ugyanis Pethő Sándornál ez a két dolog is összefonódik, a

¹⁹ Magyarország, 1922. május 21.

²⁰ Magyarország, 1929. március 24.

cikkben világosan kijelenti, hogy nem azért van szükség szociális reformokra, mert pusztán emberjóság munkál benne, vagy éppen a társadalmi igazságosság fokozottabb rendszerét kívánja megteremteni az országban. Nézete szerint a szociális kérdések ügyében forrongó, nem rendezett ország és társadalom nem képes véghezvinni a trianoni-békediktátum revízióját. Ahhoz, hogy mindehhez a siker esélyének tudtában kezdhesen hozzá az ország, egyértelműen szükség van a társadalmi osztályok kibékítésére, céljaik egyeztetésére, melyek csak egy sikeres szociálpolitika révén fonódhatnak egybe. Legpontosabban akkor fogalmazza ezt meg, amikor kijelenti: „ha tehát a konszolidáció nem volt képes szétrepeszteni a trianoni rácsokat, akkor nincs más hátra, mint az, hogy helyét átengedje olyan szociális rendszernek, amely nagy tömegek érdekeivé öntudatosítja és nagy tömegek szenvedélyeivé mélyíti a béke revízióját, amely olyan szociálpolitikát csinál, hogy az esetleges várakozás évei ne a társadalmi forradalom mérges gombáit és csíráit halmozzák fel, hanem azokat az erőket gyűjtsék össze és szerezzék meg, amelyek erkölcsi és fizikai alapon egyaránt meg tudják értetni a szomszédokkal a revízió szavát.”²¹ Pethő számára a szociálpolitika nem ugyanazt jelenti, amit ma a fogalom alatt értünk. Kétségtelen, hogy a szociális ellátórendszer, a különféle társadalombiztosítási formák is ez alá tartoztak, amelyeket ma is leginkább alatta értünk. Ilyen témákat célzó kezdeményezések, törvények és reformok végbementek a korban. Azonban ezek csak arra voltak elegek, hogy kicsit kozmetikázzák a társadalom igazságtalanságait. Pethő azt akarta elérni, hogy a társadalom rendje lerázza a korábbi béklyóit, és átrendeződhesen. Mindezek érdekében leginkább egy teljes, és átfogó földreformot tartott szükségesnek. A Szekfü által neobarokknak mondott társadalomban meglévő viszonyokkal, a rendiség magukat átmentett formáival mindenképpen le akart számolni. A hatalmas nagybirtokokat, az egyházak hatalmas nagybirtokrendszerét nem csak kicsit akarta átszabni, mint ahogyan az 1920-as évek elején a Nagyatádi Szabó István-féle földtörvénnyel történt, hanem egészében kívánta átalakítani a rendszert. A régi struktúrákat nagyrészt meg akarta szüntetni, és újakat építeni, hiszen a régiiek megtartásával, és korlátozott szinten megvalósuló kozmetikázásával a revízió ügye sem haladhatott előre. Szintén a szociálpolitika kérdéskörébe sorolta Pethő a titkos választójog kérdését. Mindezt olyan alapon tett, hogy a titkos szavazás lehetőségének megadása már önmagában egy hatalmas lépés lenne, rengeteget tehet önmagában a társadalmi osztályok konfliktusainak elrendezéséért. Ezen túlmenően megadja a lehetőséget hosszabb távon, hogy a korábban létrejött struktúrákat át lehessen alakítani. Nem valószínű, hogy pusztán azzal a lépéssel, hogy a szavazójogot

²¹ Pethő Sándor: Keresztény gondolat és legitimitás. Magyarság, 1922. május 21.

mindenhol az országban titkossá tenné a kormányzat, hatalmas, lavinaszerű politikai földmozgásokat generált volna. Azonban megnyitotta volna az utat egy valódi, sokkal inkább konszolidációnak nevezhető folyamat felé. Kezdetben minden bizonnyal csupán azért, hogy koalíciós kormányzást tett volna szükségessé az akkori kormánypártok számára.

*A magyar Capitoliumon*²² 1932-ben jelent meg, és a magyar legitimizmus számára útmutatóként, programadó értekezésként szolgált vizsgált korszak végéig. Pethő a Capitolium alatt a budai királyi palotát értette, tehát a királyság 1932-es helyzetét, lehetőségeit kívánta felvázolni művében. Már a mű legelején leszögezi, hogy nem kíván jogi vitákba bonyolódni, ehelyett megvalósítandó politikaként tekint a legitimizmusra,²³ mindezzel már az első mondatokban szakított az megelőző korszakra jellemző legitimizmus felfogással. Itt is világosan elkülöníti saját eszmerendszerét attól a felfogástól, amit fentebb aulikus legitimizmusként jellemeztem. A Habsburg uralom helyreállítása semmire sem megoldás, ha nem jár együtt az állam megreformálásával. Világosan kitűnik, hogy sokkal nagyobb mozgatórugói vannak Pethő meggyőződéses legitimizmusának, mint az egyszerű dinasztiahűség vagy éppen a királyság államformájához való romantikus vágyódás. A helyreállított királyságnak más alapokon kell nyugodnia, mint a népköztársaság kikiáltása előtti államformának, más, de leginkább több társadalmi rétegen. Különben a monarchia napjai meg vannak számlálva, és szükségszerűen újra meg fog szünni, vagy fel fogják számolni.²⁴

Ezt követően Pethő a sorra veszi a legitimizmus szempontjából korának politikai aktorait és a magyar társadalom csoportjait. A parlamenti pártok az előző évtizedben világossá tették, hogy nem érdekük a teljes restauráció, így helyesen állapítja meg, hogy a parlament nem lehet a megvalósuló legitimizmus kiindulópontja. Két igazán érdekes megállapítást tesz művének ebben a részében.²⁵ Egyrészt, bár az ő véleménye szerint is igaz, hogy szociáldemokraták nem a királyság pártján állnak, de nem szabad teljesen lemondani arról a lehetőségről, hogy a megfelelő történelmi helyzetbe a munkásság ne fogadná el a királyság restaurációját. Pethő tehát továbbra is helyesnek, és követendőnek tartotta, hogy az egyik új bázis, amire a restauráció támaszkodhat, a munkásság kell legyen. Egy másik fontos megállapítása, hogy létre kell hozni egy olyan politikai tömörülést, amely elsősorban legitimista elvek mentén szerveződik. Mindez az 1933-as évben meg is valósult Griger

²² Závódszky Géza: *A magyar Capitoliumon* 341-393.o.

²³ Uo. 341. o.

²⁴ Uo. 343-350. o.

²⁵ Uo. 350-353 o.

Miklósnak köszönhetően. Ezt követően az aulikus legitimizmus koporsójába még egy szöveget, amikor kifejtette, hogy a magyar arisztokrácia, amely „hivatalból” a legitimizmus mellé állt, egyáltalán nem az a társadalmi csoport, amely alapjául szolgálhat egy sikeres restaurációs kísérletnek, illetve az azt követő sikeres konszolidációnak.

Pethő Sándor nem várhatta realisan, hogy a parlamentből, vagy a társadalom egyes csoportjaiból kiindulva a restauráció végbemegy. A belföldi események teljes passzivitást mutattak, a leglelkesebb legitimisták tevékenysége is kimerült az eszme megőrzésében, gondozásában. Valaminek mégis aktivizálnia kellett Pethőt, hiszen mi másért öntötte volna ilyen világos formába elgondolásait? A kiváltó okot a külpolitika szférájában kell keresnünk, amelyre tekintve meg kell állapítani, hogy az egyre nyilvánvalóbb német erőgyűjtés állapotában volt ekkor Európa. Pethő már nagyon korán ellenérzésekkel viseltetett a németek törekvésekkel, már pályája kezdetét egyértelműen kiolvasható munkásságából, hogy bizalmatlan, előítéletes a mindenkori német állammal szemben.²⁶ A hatalmas világméretű gazdasági válságot lassan kiheverve, egy, a jóvátételektől is mentesült, hatalmas Németország vált a feldarabolt Közép-Európát fenyegető legnagyobb veszélyforrássá. Leginkább az Anchlussról, Németország és Ausztria egyesülésétől tartottak a nagyhatalmak, és Németország közelében elhelyezkedő államok. Pethő is érzékelte ezt, de aggodalmai mellett lehetőséget is látott az európai külpolitika ilyenfajta fordulatában.

Nézőpontja szerint egy újra aktív legitimizmusnak kell felráznia az országot, egy olyan restaurációs politikát folytatva, amely alapján képesek lesznek a világ nagyhatalmai ellensúlyozni a hatalmas pángermán veszedelmet. Ennek érdekében fejtett ki Pethő, hogy a Habsburg-ház az a semleges, de mégis hagyománnyal és kellő tradícióval rendelkező elem, amely képes egyesíteni valamilyen formában a Duna-völgyi népeket. A Habsburg-ház a magyarok számára is elfogadható alternatívát jelenthet csakúgy, mint a más nemzethez tartozók számára, hiszen a bécsi udvarra mindig is számíthattak magyarokkal konfliktusba keveredett nemzetiségek.²⁷

Németország és Ausztria összeolvadása nem csak Magyarországot, esetleg más közép- és kelet-európai államokat érintett volna negatívan, de a nagyhatalmakat is. Így teljes joggal bízott abban, hogy akár a nagyhatalmak részéről is pozitív eredményeket lehet elérni. A Duna-menti államok között legelőször normalizálni kell a kapcsolatokat. Itt elsősorban a gazdasági kapcsolatokra célzott, hiszen egy állam se képes Közép-Európában gazdaságilag felvenni a versenyt a hatalmas Németországgal, még abban az esetben sem, ha az Anschluss

²⁶ Závodszy Géza: Pethő Sándor 6. o.

²⁷ Závodszy Géza: A magyar Capitoliumon 372-376.o.

nem megy végbe. Az első lépés tehát a gazdasági együttműködés. Nagyon fontos kitétel, hogy Ausztriának is minél nagyobb szerepet kell játszani ebben a folyamatban, hiszen csak így érhető el a kellő hatás a külpolitikában. Szintén nagyon fontos, hogy a német törekvések leszereléséhez szükség van olyan koncepcióra, amely minden Duna-menti állam számára elfogadható. Ez pedig nem lehet más, mint a királyság. Tehát nem a magyar politikai élet, vagy a magyar társadalom által kezdeményezve valósulhat meg a királyság restaurálása, hanem egy külpolitikai szükségszerűség okán. Azonban a legfontosabb, hogy ennek a koncepciónak a felvetéséhez, a szükséges előkészületekhez kell egy legitimista alapon álló, megbízható politikai erő. Nem kell különösen erős, vagy hatalmasnak lennie, de el kell jutnia azokra a fórumokra, amelyek által a megfelelő pillanatban felvetheti a fentebb felvázolt koncepciót.

Pethő művének alábbi tételmondata a magyar legitimizmus egyik legtöbbet idézet jelszavává vált, és tartalmazta azon koncepciók sűrített lényegét, amelyet a belpolitikai szféra számára igyekezett eljuttatni: *„Reformért, javításért, haladásért, demokráciáért, szociális igazságért magyar embernek nem kell okvetlenül köztársaságot alapítania.”*²⁸

Pethő publicisztikájának vissza-visszatérő elemét többségében már említettem, most egy olyan cikkére hívnám föl a figyelmet az 1930-as évek közepéről, amelyben a szociális népkirályság elemeinek többsége megjelent. Az *Egy halottnak élő szavai* című cikket²⁹ úgy írta meg Pethő Sándor, hogy Deák Ferenc egykori szavait idézte több, a cikk megírásakor is aktuális kérdésben. Mindez pontosan jellemzi azon témák körét, amelyek 1935-ben foglalkoztatták a legitimistákat, a teljesség igénye nélkül felsorolta a birtokviszonyok kérdését, szót emelt az egyszemélyes, vezéri hatalom ellen, és szólt az európai és a magyar érdekek egyezéséről.

Az 1938-as évben bekövetkezett az Anschluss, és a Magyarság című lap szélsőjobboldali fordulatot vett. Mindezek következtében Pethő az újonnan, és általa alapított Magyar Nemzet főszerkesztőjévé lett, amely lap mögött a zsidó vallású Chorin Ferenc és körei álltak.³⁰ Pethő írásainak többsége ezek után kicsit eltávolodott a gyakorlati legitimizmustól, hiszen az általa felvázolt koncepciót nem sikerült megvalósítani, így a külpolitikai nyomásra létrejövő restauráció terve nem járt sikerrel. Az Anschlusst követően cikkei nagy számban foglalkoztak a nemzetiségekkel, hiszen végbementek a revíziós sikerek,

²⁸ Uo. 359. o.

²⁹ Pethő Sándor: Egy halottnak élő szavai. Magyarság, 1935, november 24.

³⁰ Závodszy Géza: Pethő Sándor 22. o.

amelyek ezt újra problémaforrássá tették. Ezek közül a *Célok, erők, lehetőségek* című cikket³¹ emelném ki, amely a felvidéki területi revízióval foglalkozik. Nagyon sokat elmond Pethő, és alapvetően a legitimisták hozzáállásáról ez a cikk, amely sokkal borongósabb, higgadtabb képet fest a később első bécsi döntésnek elnevezett folyamatról, mint kortársai. Mindez annak köszönhető, hogy szociális népkirályság eszméjének megvalósulása időszerűtlenné vált, és a magyar nemzet egy ettől teljesen eltérő úton indult el.

Következtetések

A szociális népkirályság eszméje nem volt egységes. Különbségek, pontosabban mondva a hangsúlyok máshova helyezése figyelhető meg Pethő Sándor és Griger Miklós koncepciójában. Pethő leginkább az aktivitásra, és a trianoni-békediktátum revíziójára koncentrált, míg Griger, itt nem tárgyalt koncepciójában, a szociális kérdések kaptak egy kicsivel nagyobb hangsúlyt.

Dolgozatom elején kijelölt három szempontból a következőket állapíthatom meg: A szociális népkirályság eszméje a Habsburgok restaurálására törekedett. Így ebben a kérdésben a legitimista mozgalomhoz köthető. A területi revízió kérdése sokkal bonyolultabb. Alapvetően Magyarország egykori területi integritására törekedett, de az összes Duna-völgyi néppel kereste a kapcsolatot, nem zárkózott el egy többnemzetiségű állam létrehozásának lehetőségétől. A provizórikus rend kiterjesztését ellenezte, de nem csak olyan okokból kifolyólag, mint a legitimista irányzat. A társadalmi rend sokkal mélyebb átalakítását célozta, mint a provizórikus jogrendszer. Ezen szempontok figyelembevételét követően megállapítható-e, hogy a szociális népkirályság eszméje különbözött a két főáramban elhelyezkedő monarchista irányzattól?

A válaszom igen, de ennek okai sokkal mélyebbre matatnak, mint a fentebb tárgyalt ismérvek összessége. A különbözősége abban áll, hogy a szociális népkirályságnak nevezett eszme sokkal inkább egy eszköz volt a magyarság önrendelkezésének biztosításához. A többi monarchikus eszmerendszer vagy öncélú volt, mint az aulikus legitimizmus, vagy nem a teljes magyar társadalom érdekeinek szolgálatában állt, mint a szabad királyválasztás. Pethőre pontosan az történelmi szemléletmód volt jellemző, amiről barátja, Bajcsy-Zsilinszky Endre így beszélt: „*Sándor rakta orrnyergemre a történelmi szemlélet pápaszemét; ennek*

³¹ Pethő Sándor: *Célok, erők és lehetőségek*. Magyar Nemzet, 1938. október 9.

köszönhetem, hogy mindig a magyarság egyetemes érdekei szemszögéből ítélem meg az eseményeket".³² Tehát a magyarság szempontjából gondolkodott a királyság hasznosságáról, és nem a királyság szempontjából a magyarság hasznosságáról. Ez hatalmas különbség, ami pontosan leírja Pethő legitimizmusát.

Pethő legitimizmusa igyekezett kibékíteni a társadalmi törésvonalakat. Egy szóval, a kompromisszumkészséggel jellemezhetjük. Ez volt legitimizmusának az a tulajdonsága, a világos cél mellett, amely megkülönböztette oly sok más eszmétől a szociális népkirályságot. Kompromisszumra törekedett a magyar társadalmon belül, kompromisszumra a nemzetiségekkel, és kompromisszumra az uralkodóházzal. Ki is jelentette, hogy a restauráció nem mehet végbe, amíg „*nem tudja magára öltetni a magyar öncélúság formaruháját*".³³ Leginkább azzal a fogalommal jellemezhető, amit *A magyar gironde-isták* című művében³⁴ vázol fel ugyanilyen név alatt, mely szerint ő volt az a higgadt értelmiségi, akinek reformszándéka történelmi gyökerekből táplálkozott, és ragaszkodott az alkotmányos keretekhez.

A szociális népkirályság eszméjének eszköz jellegét emeli ki Griger Miklós ravatalánál elmondott beszéd, amely rávilágít, hogy az eszme két fő hirdetője milyen hasonlóan gondolkodott, és tekintette magát az eszmét csak egy lépcsőfoknak egy nagyobb cél érdekében: „*ha nem találta volna meg a korona várományosában a szociális ideát, merem állítani, sosem lett volna legitimista*".³⁵

³² Idézi: Závodszy Géza: Pethő Sándor 6. o.

³³ Idézi: Závodszy Géza: Pethő Sándor 18. o.

³⁴ Pethő Sándor: A magyar gironde-isták. Magyarság, 1920, július (3. szám)

³⁵ Magyarság, 1937, március 5.

Felhasznált irodalom

Források:

- Pethő Sándor (Rábaközi álnéven): A Magyar Állam válsága és a Szent Korona. Budapest, 1919.
- Pethő Sándor: A magyar gironde-isták. Magyarország, 1920, július (3. szám)
- Pethő Sándor (név nélkül jelent meg): Gömbös Gyula. Magyarország, 1921. november 24.
- Pethő Sándor: Bethlen István. Magyarország, 1922. március 12.
- Pethő Sándor: Keresztény gondolat és legitimitás. Magyarország, 1922. május 21.
- Pethő Sándor: A magyar Capitoliumon
- Pethő Sándor: Egy halottnak élő szavai. Magyarország, 1935, november 24.
- Pethő Sándor: Célok, erők és lehetőségek. Magyar Nemzet, 1938. október 9.
- Závodszy Géza (sajtó alá rendezte): *A magyar Capitoliumon. Pethő Sándor válogatott publicisztikája*. Budapest, 2005, Akadémiai Kiadó.

Szakirodalom:

- Gergely Jenő: A keresztényszocializmus Magyarországon (1922-44). Gödöllő, 1993, Typovent Kiadó.
- Závodszy Géza: Pethő Sándor (1885-1940). (kísérő tanulmány) In.: *A magyar Capitoliumon. Pethő Sándor válogatott publicisztikája*. Budapest, 2005, Akadémiai Kiadó.
- Kardos József: Politikus, történész, publicista. História, 1985. 1-2. sz. 46-48. o.
- Kardos József: *Legitimizmus*. Budapest, 1998, Korona Kiadó.
- Békés Márton: A legitimisták és a legitimizmus. In.: Romsics Ignác (szerk.): *A magyar jobboldali hagyomány 1900-1948*. Budapest, 2009, Osiris Kiadó. 214-243. o.
- Vargyai Gyula: A legitimisták és szabad királyválasztók közjogi vitájáról az ellenforradalmi államban. *Studia iuridica auctoritate universitatis Pécs publicata*. 35. szám. Budapest, 1964, Tankönyvkiadó.
- Ferdinándy Géza: A szabad királyválasztás joga. In.: Magyar Jogi Szemle, 9. szám. Budapest, 1921, Pallas Nyomda.
- Szabó Szilárd: Vita a Pragmatica Sanctio értelmezése körül az 1900 évi XXIV: törvénycikk kapcsán, avagy egy szerelmi házasság következményei. *Collectio iuridica Universitatis Debreceniensis*, 8. kötet. Debrecen, 2010, Debrecen University Press.

Tartalomjegyzék

Problémafelvetés	2. oldal
Monarchista, legitimista politikai irányzatok a két világháború között Magyarországon	3. oldal
A szociális népkirályság a pethői életműben	6. oldal
Következtetések	15. oldal
Felhasznált irodalom	17. oldal